

SUÇUN ÖNLENMESİ¹

Timur Demirbaş²

ÖZET

İnsanların neden suç işledikleri sorusu üzerinde hemen herkes bir şekilde düşünmüştür. Bu sorular bizi kriminolojiye götürür. Kriminoloji, sosyal fenomen olarak suçluluğu, suçun nedenlerini, sonuçlarını, cezalandırılan davranışın (suçun) mağdur ve toplumda yarattığı etkileri inceleyen deneysel bir bilimdir. İşte suçun topluma maliyetinin çok yüksek olması gerçeği karşısında, suçun önlenmesi veya en azından azaltılmasının önemi büyüktür. Bu bakımdan, yetkili devlet organları tarafından suç profilaksisi esaslarına göre, uzun vadeli ve kapsamlı çalışmalar yapılması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Suç, kriminoloji, suç politikası, suçun önlenmesi, sosyal kontrol, suç profilaksisi.

PREVENTION OF CRIME

ABSTRACT

Almost everybody has thought in some way about why people commit crimes. These questions lead us to criminology. Criminology is an experimental science which deals with criminality as a social phenomenon, as well as the causes of crime, the consequences of crime, and the effects of punished criminal acts on victims and the public. In the view of the high costs of crime on the public, the importance of the deterring or reducing crime is significant. Therefore, it is necessary for government authorities to perform long term and comprehensive studies employing the principles of crime prevention.

Key Words: Crime, criminology, crime policy, prevention of crime, social control.

¹ Makale Gönderim Tarihi: 14.11.2018 Makale Kabul Tarihi: 18.01.2019

² Prof.Dr., Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı

GİRİŞ

İnsanlar neden suçlu olur? Niçin genellikle kanunlara uygun davranmazlar; aksine egolarının başkalarına zarar vermesi üzerinden yaşamlarını sürdürürler. Neden insanlar, diğer insanları yaralarlar, kötü davranırlar, tecavüz ederler, öldürürler, çalarlar, dolandırırlar, gasp ederler ve tehdit ederler? Tahminen herkes, bir defa bu ve benzeri sorular üzerine düşünmüştür. Bu tür soruların cevapları “*kriminoloji*”ye götürür. Kriminoloji, sosyal fenomen olarak suçluluğu, suçun nedenlerini, sonuçlarını, cezalandırılan davranışın (suçun) mağdur ve toplumda yarattığı etkileri inceleyen deneysel bilimdir³.

Kriminoloji, sadece suçla değil, aynı zamanda diğer sapıcı davranışlarla da ilgilenen bir disiplindir. Bu bakımdan kriminoloji, sadece suçla ilgilenmez, aynı zamanda toplumsal normlardan sapan davranışları da araştırma alanına dahil etmektedir⁴. Kim suçları önlemek istiyorsa, onu doğuran bağlantı koşullarını bilmek zorundadır; çünkü, suçun önlenmesi için uygun vasıtalar ancak bununla harekete geçirilir⁵.

Suçun topluma maliyeti oldukça fazladır. Gerçekten de, bir suçun işlenmesinin verdiği zarar yanında, suçu önleme, suçluları yakalama ve cezalandırma amacıyla oluşturulan kolluk, adliye ve cezaevlerinin topluma getirdiği maliyet de oldukça yüksektir. Kaldı ki, suçun toplumda yaratmış olduğu güvensizlik, suçun doğrudan neden olduğu maddi zararlardan çok daha önemlidir; çünkü, polise ve adalete olan kuşkunun doğuracağı ve dalgalar halinde genişleyerek yayılabilen zararın önceden belirlenebilmesi oldukça güçtür. Gerçekten de, gelişen haberleşme ağı nedeniyle, suçların anında medyada bazen de abartılı olarak yer alması, bu güvensizliğin yayılmasına neden olmaktadır. Halka yerleşen bu güvensizlik, uluslararası boyut da kazanabilmekte, yerli ve yabancı firmaların yatırımlarını askıya almalarına, turistlerin can ve mal güvenliği nedeniyle buralara gitmemelerine neden olabilmektedir⁶.

³ **Meier, Bern-Dieter:** Kriminologie, 2.Auflage, München 2005, s. 1 vd.

⁴ **Champion Dean J:** The American Dictionary of Criminal Justice, Los Angeles 2005, s.68(zikr. **Dolu Osman,** Suç Teorileri, Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji, Ankara 2011, s. 32).

⁵ **Bock, Michael:** Kriminologie, Für Studium und Praxis, 3. Auflage, München 2007, s.5.

⁶ **Demirbaş, Timur:** Kriminoloji, 6.baskı, Ankara 2016, s.38.

I. SUÇ PROFİLAKSİSİ VE SUÇUN ÖNLENMESİ KAVRAMI

A. SUÇ PROFİLAKSİSİ

Suç profilaksisi, saf suçla önleyici mücadeleyi açıklar. Suçun önlenmesi zamanın akışı içinde, her şeyden önce suç politikası nedenlerinden daha çok bilimsel ilgi ve büyük anlam da bulmuştur; buna rağmen, onu geleneksel kriminoloji alanı olarak ifade etmek çok güçtür. Fakat kim, suçun önlenmesini, düşüncesinin konusu yaparsa, suçun tahmini sorusuna da yönelmeye zorlanmıştır; çünkü, suçluluğun beklenen gelişmesini bilmeksizin, bir önlemenin gerçekleşmesi çok güçtür. Eğer bir oluşumun kesin bağlantıları ortaya konulmuşsa ve bu bağlantılar başvurulan tedbirler vasıtasıyla da dikkate alınır, bütün durumlarda suçluluk, ancak engellenebilir⁷.

B. SUÇUN ÖNLENMESİ KAVRAMI

Suç politikasının bir temel problemi, suçluluktan korunma denemesidir. Bu gayret açıkça iki temel kabulden hareket eder: *Bir kere*, her toplumda suçlulukta kaçınılamaz bir kısmın olduğu farz edilir, onun ihlalleri azaltılabilir; *ikincisi ise*, suçluluğun belirli görünüş şekillerinin azaltılması veya hatta tamamen önlenmesi mümkündür. Hemen hemen suçluluğu açıklayan bütün teorilerin de farz ettiği, suçsuz bir toplumun olmasının hayal olduğundan hareket edilir (şüphesiz Marksist kriminolojiden farklı)⁸.

II. SOSYAL KONTROLÜN ÖNEMİ

Suçun kontrolü, genel sosyal kontrolün bir kısmıdır. Suçun kontrolü, toplum içinde kişilerin güvenliğini garanti ederek, suçların işlenmesini organları vasıtasıyla engellemeyi ve önlemeyi amaçlayan yapılar ve merciler ile meşgul olur. Sosyallik ve anlayış temizliği, ahlâk, gelenek, örf, eğitim vs. sosyal kontrol edici fonksiyona sahiptirler. Suç kontrolü, ceza hukukunun sosyal kontrolüdür. Hukuk, sosyal kontrol aracı olarak görülebilir. Onu taşıyanlar, esaslı olarak polis, ceza yargısı ve infaz kurumlarıdır.

Aile, okul, cami, kilise gibi resmi olmayan kontrol mercilerinin azaldığı yerlerde, resmi kontrol mercilerine çok fazla iş yükü gelir⁹. Bir suç, bugünden yarına doğmaz; bu ara sıra

⁷Seelig, Ernst: Lehrbuch der Kriminologie, 3. Auflage (neuarbeitet und ergaenzt von H. Bellavic), Darmstadt 1963, s. 32; Kürzinger, Josef: Kriminologie, 2. Auflage, Stuttgart 1996, s. 15.

⁸Kürzinger, 320.

⁹Mergen Armand: Die Kriminologie, 3. Auflage, München 1995, s.35.

görünse de. Suç, yüzlerce yıllık toplumsal ve onlarca yıllık insanlar arası öğrenme ve aksiyon arası usullerle hazırlanır. Kim gelecekteki toplumun, gençlik ve yetişkin suçluluğunu önlemek isterse, buna okulda ve ailede başlamak zorundadır¹⁰.

Resmi sosyal kontrol, üç alanda icra edilir; yasama (kanunlar), yargı (içtihatlar) ve icra (polis ve infaz). Onların amacı, suç ve suçluluğu engellemek ve onlarla mücadelede önleyici etkiye de sahipse, mücadele etmektir¹¹.

Suç ve suçlulukla etkin mücadele edebilmek için, toplumun iyi organize olması, eğitilerek, teknik olarak donatılmış suç kolluğuna ve aynı şekilde amaca uygun çalışan koğuşturma organlarına sahip olması gereklidir. Suçlulukla mücadelenin önleyici metodu, sıklıkla vatandaşın bireysel özgürlüğüne müdahaleyi de gerektirir¹². Polisin önleyici kolluk olarak, üst, oto ve genel arama yapmasında olduğu gibi. Örneğin, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamına giren olaylarda; özel hukuk tüzel kişileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ya da sendikaların genel kurul toplantılarında; can ve mal güvenliğinin, seyahat özgürlüğünün sağlanması için tren, otobüs, vapur, uçak, metro gibi toplu taşıma araçlarıyla, hava limanı, iskele, liman, gar, istasyon, otopark, otobüs terminalleri gibi halkın topluca bulunduğu veya spor, gösteri veya yarışmaları gibi halkın toplanabileceği yerlerde; öğretim ve eğitim kurumlarının ve üniversitelerin içinde, çevresinde ve giriş çıkış yerlerinde; Anayasa'da yer alan temel hak ve özgürlükleri, devletin bütünlüğünü tehlikeye düşürmeye yönelik şiddet eylemlerine girişileceğini gösteren belirtilerin elde edilmesi halinde, umumi yerlerde, öğrenci yurtlarında, veya kentin ya da diğer yerleşim yerlerinin giriş ve çıkış yerlerinde veya ana caddelerinde seyreden taşıt araçlarında arama yapılması, il sınırları içinde vali, ilçe sınırların içinde kaymakamın yazılı olarak emir vermesi hallerinde kabul edilmiştir. Böyle bir aramanın kişilerin üzerlerinde ve eşyalarında yapılabileceği kabul edilmiştir (PVSK m. 9/2). Polisin durdurma ve kimlik sorması ise, PVSK m.4/A'da düzenlenmiş ve 27.3.2015 tarih ve 6638 sayılı Kanunla eklenen cümle ile polisin bu konudaki yetkisi artırılmıştır.

III. SUÇUN ÖNLENMESİNİN ESASLARI

Suçla mücadele bakımından, fail üzerindeki toplumsal reaksiyonun çeşitli nihai amaçları, üç grup içerisinde düzenlenebilir:

¹⁰Schneider Hans Joachi:, Einführung in die Kriminologie, 3. Auflage, Berlin-New York, 1993, s. 342.

¹¹Mergen, 340 vd.

¹²Mergen, 341.

1. Failin kişiliği üzerine etki (yok etme, iyileştirme),
2. Failin gelecekteki çevresi üzerine etki (amaç fiilin engellenmesi veya fiili çözen tahrik edici çevreden kaçınma),
3. Üçüncü kişi üzerine etki (hukuk bilincinin kuvvetlenmesi, genel önleme)¹³.

Suçun önlenmesi onun amaç yönüne göre, hem özel, hem de genel önleme olarak anlaşılabilir. Özel önleme esnasında, tek tek herkesi ve her şeyden önce faili, (başka) suçluluktan uzak tutma denir; genel önleme, grubun üyelerini (başka) suçtan uzak tutmayı amaçlar. Kullanılan araçlardan suçun önlenmesi, *pozitif* ya da *negatif* önleme olarak anlaşılır. Burada, *negatif genel önlemeden* potansiyel failin korkutulması, *pozitif genel önlemeden* ise, hukuka sadakatin muhafazası ve kuvvetlendirilmesi ile hukuk düzenine güven anlaşılır. *Negatif özel önleme*, birey olarak bir kişiyi tekrardan koruma gayreti olarak tanımlanır; buna karşılık *pozitif özel önleme*, failin yeniden sosyalleşmesini ifade eder. Suçluluğun önlenmesi, mutad tarzda birinci sırada, ikinci sırada ve üçüncü sırada önleme içinde sistemleştirilir. *Birinci sırada* önlemede, suçluluğun nedenlerinin yok edilmesi vasıtasıyla suçlulukla mücadele edilme denir. *İkinci sırada* suçlulukla mücadele, fiil imkânlarının ve geçiş şanslarının bir değişikliği vasıtasıyla suçluluğu en aza indirme ile ilgilidir. Burada her şeyden önce suçların teknik olarak engellenmesi düşünülür. Sonunda *üçüncü aşama* önleme olarak, yeniden sosyalleşme amacıyla bir fiilden sonra, failin durumuna uygun davranış anlaşılır¹⁴.

Suçluluktan deneysel olarak ispat edilebilir ceza yaptırımları vasıtasıyla -tamamen teknik önleme tedbirleri dışında- korunabilip korunamayacağı, bu yüzden cezaların korkutucu etki yaparak ve öylece potansiyel suçluları suç işlemekten uzak tutup tutmayacağı sorusunun cevabı, bu yüzden kesin önemlidir¹⁵. Her durumda, cezanın korkutucu etkisinin deneysel olarak kesin açıklanmadığından hareket edilmek zorundadır¹⁶.

Şu ana kadar tartışılan genel önleme ile ilgiliydi. Alman ceza hukukunun farz ettiği cezaların özel önleme etkisine gelince, buna da tamamıyla olumsuz cevap verilmektedir. Çünkü cezaevine birden fazla giren hükümlülerin oranı az değildir. 31.3.1991’de, (eski Almanya) hükümlülerin %53,9’u cezasını çektikten sonra yine cezaevine geldi. Önceden cezaevinde yatan hükümlülerin %30’u tahliyeden sonraki ilk yıl içinde tekrar cezaevine geliyor, beşte biri

¹³Seelig, 26.

¹⁴Kürzinger, 320.

¹⁵Kürzinger, 320.

¹⁶Kürzinger, 320.

ikinci yıl, %30'dan fazlası üçüncü ilâ beşinci yıla kadar ve son olarak %17'si altıncı veya daha sonraki yıllar cezaevine tekrar geliyorlar. Buna göre, yaşam süresi içinde hemen hemen %80'i mükerrir oluyorlar. Bu ilişkilerde, her durumda ceza infazının ve ceza hukukunun ölçülebilir özel önleyici etkisinin çok sınırlı olduğu ortaya çıkmaktadır¹⁷.

Buna göre soru, hangi yaptırımın hangi suçluya hangi şartlar altında hangi etki ile uygulandığı ve uygulanabileceğidir¹⁸.

20'nci yüzyılın ilk yarısında cezanın insan davranışları üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğu görüşünü temsil eden birçok araştırmacı, her şeyden önce psikolog vardı. Bu sonuç, o zamanki sosyologlarca genellikle kabul edilen, suç davranışı kanuni yaptırımlarla önlenemeyebilir görüşünün yansımasıydı. 60'lı yıllardan beri bunun üzerine çok sayıda kapsamlı araştırmalar yapıldı. Bu çalışmaların sonuçları, kanuni yaptırımların gerçekte suçluluğu önlemede mütevazi bir role sahip olduğunu gösterdi. Şüphesiz, ceza hukuku vasıtasıyla suçluluğun tamamen kontrolünün mümkün olmadığı tarihsel bir gerçektir. Bugüne kadar cezasız toplum olmadığı gibi, suçsuz toplum da olmamıştır. Bu aynı zamanda, ceza hukuku yaptırımlarının, hareketleri suçlu olarak gruplandırmasının bunları esaslı olarak engellemeye uygun olmadığını gösterir. Şüphesiz belirli ölçüde suçların engellenmesi mümkündür. Kalan bir kısım, bütün düşünülebilir yaptırımların uygulanmasına rağmen daima suçlu kalır. Şiddetli cezalar da, şimdiye kadar suçları tamamen engelleme iktidarına sahip olmadılar. Bu durum, ölüm cezasının Orta Çağ'da ve yeni zamanlarda uygulanması için de geçerlidir¹⁹.

Sıklıkla korkutma teorisyenleri, kazancın hesaplanması modelini (ekonomik teori) ortaya attılar. Burada, her suçlunun fiilinden önce, suçun ona hangi kazancı sağlayıp, hangi zararı vereceğini hesapladığı faraziyesinden hareket edilir. Böyle bir hesaplama iddiası, bariz gerçeğe uymaz. Suçun işlenmesinde failin duygusal durumu sıklıkla hâkim olduğundan, böyle düşünceler hesaba katılmaz veya katılmayabilir. Bir ceza politikası sisteminin korkutucu etkisi üç noktada değerlendirilir²⁰:

İlk olarak, korkutucu etki, failin hangi davranış tarzlarının cezalandırılabilir olduğunu ve onun tam olarak beklenen cezayı bilmesini gerektirir. Açıkça hukuka tâbi olan herkes, insan öldürme, cinsel saldırı, yağma, tehdit, hırsızlık, dolandırıcılık, güveni kötüye kullanma ve

¹⁷Kürzinger, 321.

¹⁸Kaiser, Günther: Kriminologie, 10. Auflage, Heidelberg 1997, s. 418.

¹⁹Kürzinger, 322.

²⁰Kürzinger, 322 vd..

benzerlerinin cezalandırıldığını bilirler. Fakat, günlük yaşamda yan kanunlarda olan bilinmeyen diğer suçlar da vardır. 70’li yıllarda Hollanda’da yapılan bir araştırmada bir bölgede, sorulan yetişkinlerin %43’ü marihuana kullanmanın, o zamanlar yasak olmasına rağmen, yasak olduğunu bilmediklerini ortaya koymuştur. Dikkati çeken, kendileri uyuşturucu kullananların %21’i onun yasal olduğunu düşünmüşlerdi. Burada bazı davranış tarzlarının sosyal etiketleme vasıtasıyla suçluluk olarak değerlendirilmediği sonucu çıkıyor. Örneğin, işyerinden çalınmaz, ödünç alınır.

Korkutma modelinin ana tezi; *“ceza ne kadar sert olursa, korkutma sistemi o kadar başarılı olur”*. Buna karşılık, ölüm cezasının korkutucu etkisinin, tarihsel olarak suçluluğu engellemediği bilinmektedir.

Cezanın korkutucu etkisi, özellikle politik inanç suçlarında kuşkuludur. Bunlar, suçu bir görev şuruyla işlediklerinden cezanın korkutucu etkisi sıklıkla reddedilir.

İkinci bir temel kabul, cezanın aktüel kesinliği ne kadar büyükse, cezanın korkutucu etkisinin o kadar büyük olduğudur. Bu tezin doğruluğu için fiiliyatta birkaç deneysel işaret vardır, şüphesiz onların anlamı içinde açık olmayanlar kalıyor. Gerçekte kesin cezalandırmanın öyle çok belirleyici olmadığı açıkça kendini gösteriyor. Karanlık alan araştırmalarına göre, klasik suçlulukta her durumda işlenen suçların %10’u polise kaydedilir, fakat bunlardan %50’si de aydınlanmaz. Bu, her durumda 20’nci suçlunun ortaya çıkartılıp cezalandırılacağını hesaplaması anlamına gelir.

Korkutma teorisyenlerinin **üçüncü** ifadesi; *“filin cezalandırılması ne kadar süratle sonuçlandırılırsa, korkutma sisteminin etkisi o kadar büyük olur”* şeklindedir. İngiltere’de, ceza yargılaması Almanya’ya göre, önemli süratte sonuçlanmasına rağmen, bu suçu önleyici bir etki ortaya koymamıştır²¹.

IV. SUÇUN ÖNLENMESİ YOLLARI

Devlet şeklinde organize olmuş her toplulukta ortaya çıkan suçun, sosyal bir hastalık olarak devamlı geri dönmesi karşısında, *“önlemek, tedavi etmekten iyidir”* sözü geçerlidir. Çünkü suç, yaşamda, sağlıkta ve malda meydana gelen kayıpla ilgilidir; sıklıkla tekrar getirilemez ve işlenen suçtan sonra uygulanan karşı tedbirler (engelleyici-bastırıcı suçla mücadele metodu) genellikle yeni zararlara sebebiyet verir.

²¹ Kürzinger, 326.

Bu yüzden suçun önlenmesi, suça karşı mücadeleyi -meydana gelmiş bir suçla bağlantılı olmaksızın- suçun meydana gelmesini engelleyecek metodlar vasıtasıyla tamamlar (*tamamen önleyici suça mücadele, suç profilaksisi*).

A. SUÇUN İCRASININ ENGELLENMESİ

Fiilin ön şartlarını yok etmek suretiyle suç önlenebilir. Şüphesiz bu sadece bir dış sonuçtur (nüfusun suç doğurucu kuvveti daraltılmaksızın); bu tarz önleyici tedbirler²²:

- a. Saldırı imkânlarına karşı nüfusun sistematik aydınlatılması ve uyarılması; bu sayede uygun mağdurların sayısı azalır. Özellikle, kadınların, sadece para ve mücevher olan el çantaları ile caddeye çıkmamaları gibi.
- b. Meslekleri vasıtasıyla özel tehlikedekiler (para taşıyanlar için), amaca uygun savunma silâhları ve diğer alanlarda zararsız fakat etkili kendini savunma aletleri (örn. korku ve işaret tabancaları, yoğun ışık ve ses etkisi geliştiren veya saldırganı yoğun renkte bir boyayla boyayan)
- c. Mağazaların, iş yerlerinin ve konutların soyguna karşı teknik güvenliği, örn. alarm.
- d. Otomobillerin, motosikletlerin ve bisikletlerin kolay çalınmalarına karşı, engelleyici düzenlemeler.
- e. Özel tehlikedeki yerlerin (örn. kuyumcu) korunması; gizli polis, özel dedektif ve organlar vasıtasıyla.
- f. Bankalarda, gece soygunlarına karşı çelik odaların düzenlenmesi,
- g. Polis devriyeleri vasıtasıyla şehrin ıssız yerlerinin ve parkların geceleri kontrolü.
- h. Sarhoşlara karşı müdahalede polis yerine bakım organlarının kullanılması.

B. SUÇU YARATICI ÇEVRE TAHRİKLERİNİ AZALTMA

Sırf faille mümkün olan değil, bilakis fiili tahrik edici çevre gerçekleri, özellikle ekonomik ihtiyaç durumu, aşırı alkol tüketimi ve özellikle gevşetilmiş imkânlar, uygun tedbirler vasıtasıyla kaçınılabılır veya onların sıklığı sınırlanabilir. Böyle tedbirler²³:

- a. Ekonomik-politik tedbirler vasıtasıyla işsizliğin sınırlanması.
- b. Sigorta ve bakım tedbirleri vasıtasıyla işsizlerin ihtiyaç durumlarını hafifletme.

²²Seelig, 386 vd.

²³Seelig, 389.

- c. Koruyucu tedbirler vasıtasıyla çok çocuklu olanların veya kaza hallerinden dolayı ev arayanların ihtiyaç durumlarının hafifletilmesi.
- d. İçki satma hakkının sınırlanması vasıtasıyla alkolün kötüye kullanılmasının önüne geçilmesi.
- e. Memurlarda ve özel işletmelerde kasa çıkışının kontrolü.

C. RUHSAL DİRENCİN KUVVETLENDİRİLMESİ

Çevre vasıtasıyla çözülen veya iç dünyadan çıkan dürtülerin fiile gidişine, ahlâki ve hukuki değer davranışlarına dayanan engeller karşı koyar. Hukuka ve ahlâka saygı, normal olarak insanları, gerçekten bir suç işlemekten alıkoyar. Ahlâksız, anti sosyal insanlarda (birçok aktif meslek suçlusunda, bazı kriz suçlularında, bencil kitle katillerinde vs. olduğu gibi), böyle engeller esaslı olarak eksiktir; kararsız, iç güdüsel insanlarda ise, onlar çok zayıftır. Bunları kuvvetlendirme yolları denenebilir.

- a. Ahlâki ve hukuki engeller -eğer bununla ilgili istidat da doğuştan ise-, devamlı çevre etkisi altında geliştirilir: Çocuk masalları, okul ve din, iyiyi yapmayı ve kötüyü yapmamayı öğretirler ve dengeleyici bir adaleti vaat ederler. Yavaş yavaş öğretilen inanç, yaşam vasıtasıyla ilk önce bunlar kendiliğinden tahrip olurlar: Kötülerin zaferi, dürüstlerin ihmali vasıtasıyla. Böyle bir hukuk ihlalinin sarsıntısı, yargının kendiliğinden bir fonksiyonu vasıtasıyla yolsuzluk hallerinin müsamahasız ortaya çıkartılması, yüksek mevkilerdeki kişilere karşıda cesaretle müdahale vs. yürütülebilmelidir. Böyle düzenlenmiş bir devlet varlığından hareketin ortaya koyduğu örnek etki, hukuk duygusunu ve onunla da suçlu dürtüler karşısında engelleri kuvvetlendirir. O, suçluluğun önlenmesinin en önemli şeklidir²⁴.
- b. Engellerin kuvvetlendirilmesinden kanuni ceza tehditleri de beklenir: Cezadan korku, fiilden uzak tutmalıdır. **Anselm von Feuerbach**, genel önlemenin bu eski düşüncesini, onun psikolojik zorlama öğretisi vasıtasıyla derinleştirerek aramıştır: Ceza tehdit etmiş olmalıdır; onunla cezanın kötülüğü düşüncesi fiile tahriki sona erdirir. Yalnız, burada bu etkinin oluşmadığını, gerçekte işlenen suçlar ispat ediyorlar. Buna göre, ceza tehdidinin önleyici bir etkisi, özellikle adeta sınırdan duran olaylar için olmaktadır. Burada, ceza tehdidinin yalnız bir suç hareketine karşı engelleri kuvvetlendirmediği, bilakis ilgilinin toplumsal yeri içinde

²⁴Seelig, 390.

zorunlu olarak, onunla bağlı sonuçların görünmüş olmasıdır. Bilinç, örneğin, toplumsal sınıftan dışlanma, onunla bağlantılı aşağılanma vs. çoğu kez ceza tehdidinden daha etkilidir²⁵.

D. SUÇLU KİŞİLİKLERİN GELİŞİMİNİN ÖNLENMESİ

Şimdiye kadar ortaya konulan suç profilaksisi tedbirleri, fiilin çözülmesini önlemeyi amaçlamışlardır. Eğer suçun kısmi nedenler kompleksine daha derin girilmek istenirse, o zaman şu soru ortaya çıkar: Faili fiile getiren kişiliğinin suç yapısını da etkileyebilir miyiz? Onun istidadını, kişilik yapısını, fiile hiç gelmeden önce onların gelişimini durdurabilir miyiz?

Böyle tedbirler²⁶:

- a.** Gençliği çalışma tembelliğine götüren baştan çıkartmadan, gece kulüplerine gitmeden, fuhuştan ve hırsızlıklardan, gençlik koruma tedbirleri vasıtasıyla koruma.
- b.** Erkek çocuklarının homoseksüelliğe teşvik edilmesinden koruma.
- c.** Saflik veya bir psikopatlık değişikliğinin işaretlerini gösteren, bunlar vasıtasıyla suçluluk tehlikesinde olan çocuklar ve gençlerin iyileştirici pedagojik tedavisi.
- d.** Alkol satışının sınırlanması. Henüz suç işlememiş, alkol ve uyuşturucu bağımlılarının bakım için tedavi kurumlarına yerleştirilmesi.

E. KALITIM SAĞLIĞI TEDBİRLERİ

Çoğu suçlunun suç doğurucu istidat yapısının doğuştan olması bakımından, son suç profilaksisi imkânı olarak, suçu doğurucu kişilik yapılı insanların doğuşunun önlenemeyeceği sorusu gündeme gelmektedir. Sadece bir suçlu yapı kompleksi ile belirli bir insanın tüm arkadan gelenlerinin (soyunun) kusurlu olacağı teşhisi kesinse, soyun devamı böyle bir kısırlaştırma vasıtasıyla engellenebilirdi²⁷.

Böyle bir kısırlaştırma ilk önce Kaliforniya ve diğer 28 eyalette vardı; 1939'a kadar 30.690 akıl hastası ve zeka özürlü kısırlaştırıldı. Avrupa'da ilk olarak İsviçre'nin Waadt kantonunda (1928) yasal olarak düzenlendi. Onu Danimarka (1929) ve kuzey devletleri izledi. Almanya 1933'den 1945'e kadar, kalıtsal hastaların ve kronik alkoliklerin sterilizasyonunu düzenlemişti. Bir kalıtsal ruh

²⁵Seelig, 391.

²⁶Seelig, 392 vd.

²⁷Seelig, 394.

hastalığı, doğuştan akıl zayıflığı (geri zekâlı) veya ağır bir psikopatlık çeken insanların sterilizasyonu, halk sağlığının gelişimi için tıbbi bir tedbirdir²⁸.

V. CEZAEVLERİNİN SUÇUN ÖNLENMESİNDEKİ ROLÜ

A. CEZALANDIRMA YERİNE TEKRAR İYİLEŞTİRME

18'inci yüzyılın ortasında ortaya çıkan Klasik okula göre, suçluluk failin, serbest iradesi ile donatılmış görülen akılcı mülâhazalarından doğardı. Bu yüzden klasik okul, suçluluğa tepki olarak kusura yönelen cezayı savunmuştu. Buna karşılık, 19'uncu yüzyılın sonlarında kriminolojinin pozitif yönü, suça sebebiyet verilmenin suçlunun bedenî, fizikî ve sosyal işaretleri ile belirlendiği görüşünü temsil etti; buna göre; *“serbest irade yoktur; onun tedaviye ihtiyacı vardır; bu şekilde, o bir daha suç işlemez”*. Klasik ve pozitif okulların fikirleri, 20'inci yüzyılın ceza ve infaz kanunlarında yer buldular. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen kriminolojinin modern okulu, suçun nedenini insanlar arası çatışmalara göre daha az kişilik rahatsızlıklarında görür. Suçluluk, fail, mağdur ve toplumun katıldığı sosyal usuller içinde oluşur. O, toplumsal ve insanlar arası öğrenme ve hareketler arası usullerle kontrol edilmek zorundadır; aile, okul, komşuluk, meslek ve boş zaman grupları gibi sosyal gruplar, ceza adalet sistemi gibi aynı şekilde birlikte etkilerler²⁹.

Modern cezaevlerinin esası, bireyleri geliştirmek ve onları tahliye sonrası toplumun uyumlu bir parçası olmaya hazırlamaktır. Hapishaneler ve uzun süreli hapis cezasına güvenme, suça karşı engelleyici bir etkiye de sahiptir. Bu nedenle, artan suçluluğa karşı, sertlik yanlısı pek çok politikacı, daha cezalandırıcı bir adalet sisteminden ve daha çok hapishane kurulmasından yana olmuştur. Burada en önemli soru; acaba hapishaneler kendilerinden beklenen mahkûm olmuş suçluları *“yeniden sosyalleştirme”* ve yeni suçlar işlemelerini önleme etkilerini yerine getirebiliyorlar mı? İngiltere adalet sistemi son yıllarda daha cezalandırıcı hale gelmiştir. 2003'te, İngiltere ve Galler'de, mahpus sayısı 73.000 idi (100.000 kişiye 139). Bu, 1990'dan beri 25.000'den fazla bir artış demektir. Hapishane nüfusu, her 100.000 kişi için, Almanya'da 96, Fransa'da ise, 85'ti. Ayrıca, İngiltere ve Galler'deki mahkemeler, diğer Avrupa Birliği ülkelerine göre, daha uzun hapis cezaları vermektedir. Bunu eleştirenler, İngiltere'nin en fazla cezalandırıcı ülke olan ABD'yi yakından izlediği endişesini taşımaktadır³⁰.

²⁸Seelig, 395.

²⁹Schneider, 338.

³⁰Giddens Anthony, Sosyoloji, yayıma hazırlayan Cemal Güzel, İstanbul 2008, s.879.

ABD, dünyadaki en fazla cezalandırıcı adalet sistemine sahip ülkelerin başında gelmektedir. Dünyadaki toplam 8.75 milyon civarındaki hapisane nüfusunun 2 milyonu ABD'dedir. 2003 sayılarına göre ABD'de, her 100.000 kişinin 686'sı hapisanededir. ABD hapisane sistemi 500.000'den fazla kişi istihdam etmekte ve yılda 35 milyar dolar harcamaktadır. Siyah Amerikan erkeklerinin dörtte birden fazlası ya hapisanede ya da ceza sisteminin denetimi altındadır. ABD'de hapsedilen kişilerin % 60'ı şiddet içermeyen uyuşturucuyla ilişkili suçlardan cezaevlerinde bulunmaktadır. Bu durumu eleştirenler hapisanenin artık bir "son çare" önlemi olmaktan çıkarak, tüm toplumsal sorunların çözümü haline geldiği eleştirisini yapmaktadırlar³¹.

Mahpuslar, bir zamanlar yaygın olan fiziksel kötü muameleyi görmemekle birlikte, başka bir yoksunlaşma ile karşı karşıyadırlar. Onlar, yalnızca özgürlüklerinden yoksun olmakla kalmazlar; ayrıca yeterli gelir, aile ve arkadaş çevresinden, karşı cinsten kişilerle ilişki kurmaktan ve kişisel eşyalarından yoksun kalırlar. Genellikle çok kalabalık cezaevlerinde, katı disiplin ve günlük yaşamın denetlenmesi suretiyle yaşamak zorunda kalırlar. Bu koşullarda yaşamak, hapisanedeki mahpusların davranışlarını dışarıdaki toplumun normlarına uydurmalarını sağlamaktan çok, onların dışarıdaki toplumdaki kopmasına yol açmaktadır. Mahpuslar, "dışarıdaki" yaşamdan oldukça farklı olan bir çevreye uyum sağlamak zorundadırlar ve hapisanede öğrendikleri davranışlar, genellikle edinecekleri varsayılan davranışlara karşıttır. Örneğin, sıradan kişilere kin duymaya başlayabilirler, şiddeti olağan bir şey olarak kabul etmeyi öğrenirler, azılı suçlularla özgür kaldıklarında sürdürecekleri ilişkiler kurarlar ve daha önce çok az bildikleri suç becerilerini öğrenirler. Bu nedenle, hapisanelere "suç üniversiteleri" de denmektedir. Dolayısıyla, mahpuslardaki mükerrirlik oranının yüksek olması şaşırtıcı değildir. Nitekim, İngiltere'de, hapis cezasını çektikten sonra serbest kalan tüm erkeklerin % 60'tan fazlası, ilk suçlarından sonraki dört yıl içinde yeniden tutuklanmaktadır³².

Almanya'da Federal Adalet Bakanlığının 2003 yılında yaptırdığı mükerrirlik çalışması da benzer sonuçlar ortaya koymuştur³³:

Yetişkinlerde mükerrirlik (dört yıl içinde),

ertelenmeyen infaz edilebilir hapis cezasından sonra: % 56

³¹ Giddens, 881.

³² Giddens, 880.

³³ Albrecht Peter-Alexis, Kriminologie, Eine Grundlegung zum Strafrecht, 4.Auflage, München 2010, s.55.

Ertelenen hapis cezasından sonra: % 45

Gençlik ceza hukukunda mükerrirlik,

ertelemesiz gençlik cezasından sonra: %78

Ertelenen gençlik cezasında: %60

Hapishanelerin “işe” yarayıp yaramadığı hakkındaki tartışmanın kolay bir cevabı yoktur. Her ne kadar hapishaneler, mahpusları ıslah etmekte pek başarılı görünmüyorsa da, insanları suçtan uzak tutmayı başardıkları da bir gerçektir. Hapishane yaşamının kötülüğü, bizzat hapiste yatanları suçtan caydıramasa da, diğer kişileri bundan alıkoyabilir³⁴.

B. CEZAEVİ PSİKOLOJİSİ

Çağdaş infaz rejimi konusunda olumlu gelişmelere rağmen, infaz kurumlarında disiplinin egemen olması ve hükümlülere uygulanan kısıtlamalar, cezaevinde monoton yaşamın neden olduğu can sıkıntısı, yalnızlık, cezaevi görevlileri ve diğer mahkûmlarca uygulanan şiddet, ciddi psikolojik sorunlara neden olmaktadır. Kaldı ki, hükümlünün kendisini toplum dışına itilmiş hissetmesi de ruhi bunalımların nedenlerindedir. Cezaevinin hükümlü üzerinde doğurduğu diğer bir psikolojik sorun ise, cinsel yaşamın bulunmamasıdır; bu yüzden homoseksüel ilişkiler ve ırza geçmeler cezaevlerinde yaygınlaşmaktadır³⁵.

Cezanın infazında hükümlüye, onun suçlu davranışının bir yandan toplum tarafından kabul edilemeyeceği, diğer yandan onun kendini değersiz insan kabul etmemesi, bilakis gelecekte sosyal uyumlu davranışa yetenekli ve hazır olabileceği, açıklanmak zorundadır. Bu yüzden o sosyal uyumlu davranışa cesaretlendirilmeli ve elverişli yapılmalıdır. Onun sosyal yapısı iyileştirilmeli; kendine değer duygusu kuvvetlendirilmeli ve onun rol yapısı ve temeli genişletilmelidir. O sadece sosyal uyumlu davranış stili içine değil, bilakis sosyal uyumlu zihniyetlere ve rollere de alıştırmak zorundadır³⁶.

Cezaevi düzenine uyum sağlamak zordur, çünkü pek çok şey farklıdır. Alışılması gerekli yeni kurallar, anlaşılması gereken yeni davranış kuralları ve bunlara uygun günlük etkinlikler, uyum sağlanması gereken toplumsal hiyerarşiler ve farklı bir “*cezaevi dili*” vardır. Ayrıca aşırı kalabalık, rahatsız edici ve engelleyici düzeyde yüksek gürültü, çok az kişisel alan ve özel yaşama müdahale vardır. Radyo ve televizyonların yüksek sesi, gürültülü şekilde dönen

³⁴ Giddens, 882.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Demirbaş, Timur:** İnfaz Hukuku, 5. baskı, Ankara 2017, s.220 vd.

³⁶ Schneider, 349.

anahtarların gürültüsü, çarpılan demir kapılar ve yüksek sesli tartışmalar nedeniyle rahat uyku güçtür. Yemekler genellikle, soğuk ve yavandır. Mahpuslar her şey için beklemeyi öğrenmek zorundadırlar: Bir telefon görüşmesi, duş, posta, hatta bir soruya alacakları cevap için. Zaman çarpıtılabilir; günler geçip gider, fakat kafalarında uğraşacak bir şeyleri olmayan insanlara her bir saat sonsuzluk gibi gelebilir³⁷.

Hapislik bir yandan her bir mahpusun ruhi özelliğine göre ve diğer yandan hapisliğin dış durumlarına göre çok çeşitli etki yaptığından, genel geçer hapistlik psikolojisi yoktur; böylece tek tek tipik etkiler kaydedilir³⁸.

Hükümlülerin büyük bir kısmı psikopatlardan oluştuğundan, hapisliğin hastalık sınırlarında duran görünüşleri tamamlaması da nadir değildir. Özellikle meslek suçlularında, revire gönderilmiş olmak ve öylece çalışma mecburiyetinden kaçmak veya iyi firar imkânına sahip olmak için kesme suretiyle yaralanmalar, yangına sebebiyet vermeler veya her türlü şeyi yutma şeklinde kendilerine ağır zarar vermeler görülür. Genellikle geçici olan hapistlik psikozlarına, kudurma benzeri nöbetlerde yükselebilen bir heyecan durumu, “*cezaevi cinneti*” de dahildir; fakat bu, genellikle birkaç saat sonra kaybolur ve kapatılmış insanların monoton çevresi vasıtasıyla “*dikenli tel hastalığı*” (gemilerdeki çelik levha hastalığına kıyasen) oluşur ve karşılıklı güvensizliklere, yükselen tahrik edilebilirlik içinde ve ara sıra isyana sebebiyet verir. Optik aldatmalar vasıtasıyla korku durumları ve paranoyak mizaçlar da, psikopatik hapistlik reaksiyonları olarak ortaya çıkarlar. Mahkûmların tepkileri tahliyeden önce bir özellik oluşturur; genellikle, çoğu kez güvensizlik veya hatta korku durumları ile bağlantılı bir istisnai durum gelir, çünkü tahliye edilecek kişi, uzun hapistlik dolayısıyla yabancı kaldığı bir çevrede ne yapacağını ve nasıl karşılanacağını endişesini taşır³⁹.

SONUÇ

Yukarıda belirtildiği üzere, önleyici suç politikasının temeli olarak kriminolojinin önemi açıktır⁴⁰:

İlk sıradaki önlemin, merkezinde çocuklar ve gençler yer alır; sosyal politika, ekonomik ve kültür politikası vs. ile suç davranış nedenlerinin azaltılması amacına sahip olmaktadır. Birinci

³⁷ **Canter, David:** Suç Psikolojisi, (çevirenler:Ali Dönmez, Işıl Çoklar Başer, Meltem Güler), Ankara 2011, s. 413.

³⁸ **Seelig,** 367.

³⁹ **Seelig,** 370.

⁴⁰ **Schwind, Hans-Dieter:** Kriminologie, Eine praxisorientiert Einführung mit Beispielen, 9. Auflage, Heidelberg 1998, s.14.

önlemlerden bu yüzden engelleyici stratejiler düşünülür; eğitim, ya da sosyalleşme, konut, iş, boş zaman vs. hukuk bilincinin sağlamlaştırılması da buraya aittir.

İkinci sıradaki önlem ise, potansiyel suçluları korkutma amacıdır; ceza kanunları, polis başarıları, suç işlenmesine neden olan yapıların bozulması (olanak hırsız yapar) ve potansiyel mağdurların uyarılması (polisin önleyici programları) vasıtasıyla.

Üçüncü sıradaki önleme, tekrarı azaltma (polisiye ve ceza hukuku) amacı girer. Bu yüzden birinci ve ikincinin aksine önceden bir suç işlenmesini şart koşar. Bu, fail-mağdur denkleminde ya da yön değiştirmeden, cezanın infazına ve tahliye yardımına kadar uzanır.

Suçun topluma maliyetinin çok yüksek olması gerçeği karşısında, suçun önlenmesi veya en azından azaltılmasının önemi büyüktür. Bu bakımdan, yetkili devlet organları tarafından suç profilaksisi esaslarına göre, uzun vadeli ve kapsamlı çalışmalar yapılması gereklidir.

KAYNAKÇA

- Albrecht, Peter-Alexis:** Kriminologie, Eine Grundlegung zum Strafrecht, 4.Auflage, München, 2010.
- Bock, Michael:** Kriminologie, Für Studium und Praxis, 3. Auflage, München 2007.
- Canter, David:** Suç Psikolojisi, (Çevirenler:Ali Dönmez, Işıl Çoklar Başer, Meltem Güler), Ankara, 2011.
- Demirbaş, Timur:** Kriminoloji, 6.baskı, Ankara, 2016.
- Demirbaş, Timur:** İnfaz Hukuku, 5. baskı, Ankara, 2017.
- Dolu, Osman:** Suç Teorileri, Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji, Ankara, 2011.
- Giddens, Anthony:** Sosyoloji, yayıma hazırlayan Cemal Güzel, İstanbul, 2008.
- Kaiser, Günther:** Kriminologie, 10. Auflage, Heidelberg, 1997.
- Kürzinger, Josef:** Kriminologie, 2. Auflage, Stuttgart, 1996.
- Meier, Bern-Dieter:** Kriminologie, 2.Auflage, München, 2005.
- Mergen, Armand:** Die Kriminologie, 3. Auflage, München, 1995.
- Schneider, Hans Joachim:** Einführung in die Kriminologie, 3. Auflage, Berlin-New York, 1993.
- Schwind, Hans-Dieter:** Kriminologie, Eine praxisorientiert Einführung mit Beispielen, 9. Auflage, Heidelberg, 1998.
- Seelig, Ernst:** Lehrbuch der Kriminologie, 3. Auflage (neuarbeitet und ergaenzt von H. Bellavic), Darmstadt, 1963.